

KRÓNIKA

AZ ORSZÁGOS HADTÖRTÉNETI MÚZEUM ÉLETÉBŐL

Emlékezés Rákóczi születésének 300. évfordulójára

Múzeumbarátok körében lassan megszokottá válik, hogy az Országos Hadtörténeti Múzeum színvonalas hangversenyeknek ad otthont. Az 1975 nyarán — immár másodszer — megrendezett szabadtéri hangverseny és az ez év februárjában az első világháborús kiállítás megnyitója alkalmából hallott korabeli dalok után március 12-én ismét muzsika csendült fel a múzeum falai között.

A 17. század végén és a 18. század elején Thököly Imre, majd II. Rákóczi Ferenc harcai idején virágzó, különös dallamvilágú zene győzelmes harcokat, kegyetlen csatavesztéseket, a kuruc vereségek után bujdosni kényszerült szegénylegények keservét örökíti meg. Mindezt Boros Attila, a Magyar Rádió komolyzenei osztálya munkatársa ismertette bevezetőjében, majd felhangzott a kuruc muzsika. A közönség Bige József, Vadas Kiss László és Lux Erika előadásában hallhatta a korabeli zenét s későbbi feldolgozásait; gyönyörködhetett Pap János, a Madách Színház ifjú művésze Ady-tolmacsolásában. A hangverseny üde színfoltja volt a Kosciuszko Tádé utcai Általános Iskola kisdobos kórusának szereplése.

A hangversenyre a II. Rákóczi Ferenc születésének 300. évfordulója tiszteletére rendezett vándorkiállítás megnyitója adott alkalmat. „Mi is, mint szerte az országban, tisztelettel emlékezünk a fejedelemlre, a függetlenség és a haladás eszméit megteste-

sítő történelmi személyiségre, aki alku nélkül vállalta kora, a 18. századi Magyarország fejlődését szolgáló küldetését” — mondotta Hetés Tibor alezredes, a Múzeum parancsnoka, megnyitó beszédében.

A kiállítás Rákóczi személyiségét, egyéniségét kívánja cselekedetein, harcain, országépítő tettein keresztül bemutatni; érzékelteti és értékeli az utat a bécsújhelyi börtöntől a brezáni várkastélyon, csatákon, országgyűléseken át a rodostói száműzetésig. Ez az út nem volt könnyű, dicsőség és kudarcok váltakozva kísérték. A kiállítás bevezető szövege a múltba néző fejedelmet idézi: „Minden cselekedetem célja kizárólag a szabadság szeretete volt és az a vágy, hogy hazámat az idegen járom alól felszabadítsam. Bátorított és erősített az a szándék, hogy megérdemeljem a nép bizalmát és szeretetét.”

Népünk ma tisztelettel övezi alakját; korunk értékelését híven tükrözi a Rákóczi-emlékbizottság állásfoglalása: „haladó hagyománynak tekinti Rákóczi tevékenységét a magyar forradalmi munkásmozgalom, a szocialista Magyarország is. Emléke tiszta és éltető forrása a mai szocialista hazafiságnak és internacionalizmusnak, a közösségért való tenni akarásnak, a tántoríthatatlan haza- és népszerűségnek.”

A bemutatott vándorkiállítás — amelyet országjáró útján legelőször a Mú-

zeumban rendezett Rákóczi-vetélkedőn győztes Teleki Blanka Közgazdasági Szakközépiskolában állítanak fel — reméljük, méltón szolgálja a hazafias nevelés és történelmi ismeretterjesztés, a múzeumok és iskolák egyre szorosab-

bá váló kapcsolatának ügyét. Bízunk abban, hogy a kiállítás — további útja során — hirdetni fogja Rákóczi és a kuruc szabadságharc emlékét a városokban és klubokban, iskolások és katonák tízezreiben keltve visszhangot.

Új kiállítás az Országos Hadtörténeli Múzeumban

1976. február 27-én ismét megnyílt a múzeumlátogató közönség előtt az a — már régóta hiányolt — terem, amelyben az Országos Hadtörténeli Múzeum első világháborút bemutató állandó kiállítása látható. A kiállítás méltó folytatása az 1848—49-es szabadságharc eseményeit bemutató három teremnek. Mind koncepciójában, mind kivitelében híven tükrözi a rendezők, tervezők és kivitelezők szándékát és célját: a valóság és illúziók szétválasztásával láttatni a világháborút s a megelőző évtizedeket.

A megnyitóra — és az azt követő, az első világháború dalait bemutató hangversenyre — érkezettek Hetés Tibor alezredes, a múzeum parancsnoka üdvözölte: „Egy múzeum életében mindig jelentős pillanat, amikor munkájának eredményét, összetevékenységének legfőbb értelmét — a kiállítást — az érdeklődők, a jelen és jövő barátai elé tárhatja... Tudjuk, hogy a mai naptól látogatók újabb ezreivel gyarapodunk, s akik korábban tekintették meg kiállításainkat, most ismét visszatérnek. Meggyőződésünk, hogy az imperializmus század eleji háborújának története is a történelemtanítás, a múzeumi történelemórák tananyagává válik, s tízezrével jönnek a diákok, hogy a nagy világegésről — amely időben éppoly távol esik tőlük, mint az első világháborús generációnak az 1848-as forradalom és szabadságharc — életményt jelentő benyomást, alapos tárgyismeretet szerezzenek.”

Pölöskei Ferenc, az ELTE tanszék-vezető tanára megnyitó beszédében hangsúlyozta, hogy az első világháborút — mint Magyarország egész történelmét — csak összefüggéseiben, tör-

ténelmi távlatokban nézhetjük. Ezt tükrözi híven a kiállítás, amely Magyarország történelmének közel hét évtizedét mutatja be, az 1848—49-es forradalom és szabadságharc leverésétől az Osztrák—Magyar Monarchia felbomlásáig, érzékeltetve egyszersmind a polgári forradalmat követő 1867-es kiegyezés ellentmondásos voltát, a nagyhatalmi politika tétűjait is. „A kiegyezés... a társadalmi és nemzeti ellentétek egész sorát nyitotta, illetve erősítette meg... Akik már a század-elő felismerték a Monarchiát fenyegető veszélyeket, mint például Tisza István, a veszélyek elhárításának csoportjaként a háborús készülődések meggyorsítását sürgették.”

A kiállításon világosan látható, hogy a háború kirobbantásának oka 1914-ben nem az emlékezetes sarajevói gyilkosság, s hogy a háború 1918-ban nem ér véget, a fegyverek csak átmenetileg hallgattak, hiszen ahogy a „dualista korszak kormányzati politikája... a háborús megoldásban látta a rendszer fennmaradásának eszközét, a forradalmakat felváltó ellenforradalom vezérkarának bölcsességéből sem futotta többre. Alig ért véget tehát a háború, a Horthy nevével fémjelzett ellenforradalom máris új háborúra készült... A revíziós szellem és cselekvés az egész államéletet átjárta, szükségszerűen vitte az országot a hitleri Németország szövetségéhez, a második világháborúhoz.”

Marxista történetírásunk korábban az 1848-as forradalmat követő időszakból általában csak a nagy történelmi tetteket, előre mutató korszakokat vizsgálta. E szemléletbe az első világháború csak a forradalmakat szü-

ló, előkészítő folyamatként illeszkedett. „Csak miután a bővülő időtávlat történelemmé változtatta a második világháború tragikus időszakát... — hangsúlyozta Pölöskei Ferenc — nyílt lehetőség a botlásokban, retrográd tendenciákban, sőt a kifejezetten tragikus eseményekben rejlő történeti tudatformáló tanulságok kiaknázására is.” Ez a feltáró munka érkezett most, a kiállítás megnyitásával, újabb állomásához.

Az első terem az 1848—49-es forradalom és szabadságharc bukása utáni időket, az önkényuralom korszakát idézi fel. Már az első vitrinben kiállított dokumentumok beszédesen mutatják be a nehéz időket: hirdetmény, rendszabály, császári nyíltparancs; valamennyi a megfélemlítés eszköze. Az önkényuralom félelme jogos, él még az oly közel volt szabadság emléke. A hatalom összegyűjti a fegyvereket: akit rejtgetésen kapnak, az ellen „az ezen kivételes állapotban fennálló törvények teljes szigora fog alkalmaztatni” — írja egy 1850. október 13-án kelt rendelet. A hatalom csendőrséget állít fel, besorozza a szabadságharc volt honvédeit az osztrák hadseregbe: felszerelésük, ruházatuk osztrák mintájú, a vezénylet nyelve német. Ám az 50-es évek végére — mind külpolitikájában, mind a belpolitikában — válságba kerül a birodalom: 1860-ban a császár az úgynevezett októberi diploma kiadására kényszerül

A Magyar Nemzeti Igazgatóság 1859-ben olaszországi légió szervezéséhez kezd. Garibaldi 1860-ban partra száll Marsalában, seregében harcol Türr István tábornok vezetésével a magyar légió. A kiállított tárgyak — a Garibaldi emlékérem, egy ismeretlen légiós tiszt sapkája — ezeknek a harcoknak, s résztvevőiknek állít emléket. Különösen figyelemreméltó a magyar légiót szervező Klapka György szolgálati szablyája.

A birodalmat 1859-ben — Lombardia elvesztésével — súlyos csapás éri, az 1866. július 3-i königráti vereséggel pedig nemcsak Velencét, hanem a

Német Szövetségen belüli vezető szerepét is elveszti. Négy nappal később már kéréssel — nem nyíltparanccsal — fordul magyarjaihoz a császár, hogy „hű népei” keljenek a birodalom védelmére, mert „a gondviselés keze súlyosan nehezedett ránk”.

A kül- és belpolitikai helyzet már korábban engedmények tételére kényszerítette Ferenc Józsefet. 1865-ben Pestre országgyűlést hívott össze. A következő vitrinben az országgyűléshez intézett leiratot láthatjuk, amelyet immár „kedvelt híveinek” küldött. A nagy esemény emlékére külön érmek készültek, ezeket is a leirat mellett találjuk. Az enyhülés következménye 1867-ben a vizsgálatok megszüntetéséről szóló rendelkezés, ennek következtében több, a szabadságharcban részt vett politikai és katona — így Perczel Mór — hazatér. A kiegyezésről — sajnálatos módon — csupán Kossuthnak Nagyvárad közönségéhez írott nyílt levele tanúskodik. Még mindig ugyanabban a tárlóban (ezért, s a tárló elé írt magyarázó szöveg ellenére, kissé áttekinthetetlen e periódus története) találjuk a honvédség felállításáról szóló 1868: XLI törvénycikk eredeti példányát, egy fényképet az 1878-as berlini kongresszusról, a Függetlenségi Párt gyászjelentését Kossuth haláláról, az úgynevezett turini táviratot, s végül egy gyászszalagot a csak végső nyugovóra hazatért Kossuthot megtisztelő temetési koszorúk egyikéről.

A kiegyezés a soknemzetiségű államban újabb ellentéteket érlelt. E korszak nemzetiségi megosztását szemléletesen tárja elénk a színes térképvázlat.

A kiállítás foglalkozik a XIX. század végének gazdasági és társadalmi helyzetével, Magyarország iparosodásával, ezen belül a hadiiparral: megismerkedhet a látogató például a Mannlicher-töltények gyártásával, a tüzérségi gránátok szerkezetével, s egy — a kőszegi hadfelszerelési gyárban készült — csákovállal. Ebben a vitrinben kapott helyet az ezredéves évforduló hadianyag-kiállításáról készült kép is.

A kiállítás ezek után a hadügy ki-

egyeztést követő helyzetét ismerteti. Magyarország önállósága csak viszonylagos volt, az úgynevezett közös ügyekhez tartozott — a külügy és a pénzügy mellett — a hadügy is. A Monarchia szárazföldi hadereje a császári-királyi közös hadseregből, az osztrák Landwehrtől és a magyar királyi honvédségből tevődött össze. Az említett törvénycikk értelmében a honvédség a „fegyveres erőnek kiegészítő része”, s felhasználhatják „háború idején a hadsereg támogatására és belvédelemre, békében kivételesen a belrend és biztonság fenntartására is”. A honvédségnek ekkor csak két fegyverneme volt: a gyalogság és a lovasság (huszárok és dzsidások). Ezenkívül megszervezésre került még néhány szolgálati ág: orvosok, számvevők, méneskar stb. A honvéd tüzér és műszaki alakulatokat csak 1912 után állították fel. A honvédség egyenruházatát, fegyverzetét, felszerelését a felállításakor azonnal meghatározták. Mindez igen változatos képet mutatott, például az újonnan felállításra került tíz honvéd-huszárezred legénysége hét különböző színű csákót hordott, míg ruházatuk színe megegyezett a közös hadseregbeli huszárokéval, mindössze a zsinórzat színe és formája volt más. Ezt a változatosságot mutatja az első terem ruházati anyaga, a felszerelési cikkek, fegyverek; a nagy tárlóban látható közös, illetve honvéd-gyalogos, -huszár, méneskar legénységi és tiszti egyenruhák, felszerelési tárgyak, valamint a kisebb tárlókban elhelyezett 69 M honvéd-huszár csákó, 1870 M Gasser-forgópisztoly, 1861/69 M honvédtiszti emlékszablya, vagy a legénységi kitüntetések, evőcsésze, tábori kulacs, gyalogsági ásó stb.

A honvédelmi törvény lehetőséget adott a fegyveres erő belső tömegmozdulások elleni felhasználására is. Két ilyen alkalomról láthatunk fényképet: 1905-ből, amikor a főváros lakossága az általános választójogért tüntetett, s az emlékezetes, ún. „vérvörös csütörtök”-ről, 1912. május 23-ról.

Az első terem a boszniai okkupáció

bemutatásával, a bosnyák partizánok harcaival zárul.

A világháború okait, közvetlen előzményeit feltáró dokumentumokat a következő kiállítási teremben láthatjuk. 1879-ben létrejött a titkos szerződés Ausztria—Magyarország és Poroszország között. Közül egy időben az ellentábor országai is tárgyalásba kezdtek, ennek eredménye Anglia, Franciaország és Oroszország imperialista hármasszövetsége. 1912—13-ban már a világháború első nagy erőpróbája, a balkáni háború zajlik.

Az előkészített világháború kirobbanásának ürügyét 1914. június 28-a szolgáltatta: Ferenc Ferdinánd trónörökös és felesége, Chotek Zsófia meggyilkolása Sarajevóban. Az esemény után egy hónappal megtörtént a hadüzenet, amelyet július 28-án a magybetűs címdalakkal megjelenő napilapok hoznak a nagyközönség tudomására. Magasra csap a háborús hisztéria, az emberek még nem látják azt, amit a kései múzeumlátogató a kiállított mozgósítási hirdetményből kiolvas.

A hadüzenet továbbítása után a hadviselő felek felduzzasztották hadseregeik létszámát. Az erőviszonyok alakulását, valamint a szemben álló felek haditerveit grafikonok szemléltetik.

A Monarchia villámháborúra és győzelemre készül. A korabeli röpirat: „Ki fog győzni?” — szétnyitva az ellenfeleket ábrázolja, összehajtott formában Ferenc Józsefet és Vilmos császárt.

A kiállítás felhívja látogatói figyelmét: a hadsereg mellett súlyos terhek nehezednek a hátországra is. Az 1912: LXIII. törvénycikk, a háború esetére szóló kivételes rendelkezés alapján „hadi célokra szükséges személyes szolgálatok teljesítésére minden munkaképes férfinemhez tartozó polgár egyén kötelezhető, aki életének 50-ik évét be nem töltötte”. (Hivatalos hirdetés, 1915. április 21.) A székesfőváros polgármestere önkéntes őrsereget toboroztat, az üzemeket országosan hadiüzemmé nyil-

vanítják, a nők mind nagyobb szerephez jutnak a hadiüzemekben.

Az erőviszonyok, a hadihelyzet alakulásának ábrázolásával a kiállítás minden hadviselő felet bemutat, ezt a tárgyi emlékek teszik még szemléletesebbé. Láthatunk itt 1903 M belga Browning-pisztolyt, német, valamint orosz kitüntetések, váll-lapokat, 1891 M Mossin-Nagant ismétlőpuskát, az inkább békés időszakból ismert francia Becsületrendet, s külsejében a ma megszokottól alig eltérő francia tüzérségi látsóvet. Itt találjuk a háború már új fegyverét is, az 1914 M francia Hotchkiss géppuskát is.

A termet — mint az előzőeket — az egyenruhákat bemutató vitrinsor zárja: korántsem színes, díszes-prémes huszáregyenruhákat mutat, hanem harctérít, „csukaszurkét”, illetve tábori zöldet.

A kiállítás harmadik terme tárja elénk a háborút a maga teljes valóságában. A látogató első pillantása egy puszta, szürke tájat ábrázoló nagyméretű fényképre esik. Közelebb érve döbönt meg a felirat: A VERDUNI ERDŐ. Verdun a háború első olyan állomása — az 1914—1915-ös német és osztrák—magyar kezdeti sikerek után —, ahol a hadviselő felek 1916 februárjától augusztusig minden erejüket bevetik, s a harcoknak csak mindkét fél teljes kimerülése veti végét.

Közben a háborúba újabb hatalmak lépnek: Olaszország 1915 májusában, Bulgária 1915 októberében, Románia 1916 augusztusában. Bár a Monarchia hadereje sikerrel mérkőzik az újabb ellenséggel, 1916. június 4-én Luck térségében Bruszilov csapataitól hatalmas vereséget szenved. A veszteség több mint másfél millió halott és sebesült.

Az imperialista háború vesztesei a hadiárvák, hadiözvegyek és sebesültek is. A Vöröskereszt, az egészségügyi szolgálat tevékenységét is jelzi a kiállítás. A vöröskeresztes és egészségügyi szolgálati jelvények, kitüntetések között megrázó falragasz a tárlóban:

„Felhívás a mindkét szemükre megvakult katonák segélyezésére.”

1916 végén Ferenc József meghal. November 22-én a tökéletesen cenzúrázott Népszava adja hírül a rég várt eseményt. A cenzúrát a Monarchia területén mindig előszeretettel alkalmazták. A kivételes sajtótörvényt még a háború előtt, 1912-ben megalkották, s a háború kitörésekor megszigorították. Hírzárlatot rendeltek el az egyes hadieseményekkel — főként vereségekkel — kapcsolatban; a kommentárok megjelenését pedig megtiltották. A sajtó nemegyszer folyamodott ahhoz a módszerhez, hogy a cenzúrázott részeket a nyomda nem szedte ki, de a helyét üresen hagyták, amint a Népszava itt kiállított számán is látható. A fejléc alatt csak a nagy betűs cím áll: I. Ferenc József meghalt — a nekrológból egy sor sincs, üres az újság első oldala. Elképzelhetjük, milyen lehetett a gyászjelentés. Az ily módon utóra került Népszavát elkobozták, az itt kiállított példány ritkaságszámba megy.

A szigorú cenzúra a békekezdeményezésekről szóló közlésekre is vonatkozott. Ennek ellenére a közvélemény egyre inkább a béke szószólóira és nem a háborús uszítókra volt kíváncsi. IV. Károly király koronázása még a régi pompával és külsőségekkel, de a tömegek érezhető ellenszenvének kíséretében zajlott le. Nem sokkal ez után (1917) Stockholmban már békeelőkészítő tárgyalásokra került sor, ezen a magyar szociáldemokraták is képviseltették magukat. Úgy tűnt, a háború vége felé jár. „A jelenlegi háború révén több bőrt nyilván már nem lehet lenyúzni a bér munka igavonó barmairól — ez a világpolitikában most észlelhető fordulat legkomolyabb gazdasági alapja... a tartalékok általában kimerülőben vannak” — idézi Lenin megállapítását a kiállítás magyarázó szövege.

A békekísérletek korainak bizonyultak, s ez a kudarc a háború még hevesebb folytatására ösztönözte a hadviselő feleket. Az események gyorsan követik egymást. A németek 1917. feb-

ruár 1-én meghirdetik a korlátlan búvárhajó-háborút. 1917. április 6-án az Egyesült Államok belép a háborúba az antant oldalán. Minderről már a negyedik, s egyben utolsó terem kiállított dokumentumai és tárgyai tudósítják a látogatót: amerikai toborzóplakát — I want You for U. S. Army, „Már csak te hiányzol” — , USA 1917 M Enfield ismétlőpuska, s a jól ismert 1911 M Colt öntöltő pisztoly.

A háború végső szakaszához érkezett. Az 1917-ben vívott ún. „anyagcsatákat” a technikai eszközök eddig nem látott mennyiségének alkalmazása jellemezte. Fényképek mutatják a harcociűtközeteket, repülőgép-támadásokat, láthatjuk az angol, német, francia harcoci típusokat.

A háországban, s a mind nagyobb létszámú hadifogolytáborokban nő az elégedetlenség, a hadifoglyok kapcsolatot keresnek forradalmi csoportokkal. Különösen az Oroszországban élő foglyok egyre nagyobb tömeget ragadja magával a forradalmi lendület. A magyar hadifoglyok — a kiállított korabeli fénykép tanúsága szerint — Tomszkban, Kun Béla vezetésével, már 1917 májusában tüntetnek az Osztrák—Magyar Monarchia imperialista politikája ellen. A frontokon tömegével jelennek meg a háborúellenes röpiratok. A megtorlás, fenyegetés — válaszul a békeakaratra — nem késik: „Tudositunk arról, hogy minden az osztrák—magyar vagy német hadsereg katonája stíszitje, a ki fogságba kerül, és magával meg fog hozni valami forradalomra a mi katonáinkat behívó proklamációt, az a hadi törvényszék elő meg lesz állítva.”

1917 februárjában polgári demokratikus forradalom tört ki Oroszországban. Tárgyi emlékek, a tárló dokumentumai tudósítanak az eseményekről, például a Vaszilev-szigeti (Pétervár) Vörös Gárda karszalagja, vagy a pétervári munkás- paraszt- és katonaküldöttek felhívása a világ népeihez az igazságos békéért.

Bár a forradalmat a munkás- paraszt- és katonatömegek hajtották vég-

re, a hatalom az antantbarát burzsoázia kezében maradt. Az ideiglenes kormány a háborút a „győzelmes befejezésig” akarta folytatni. De a Kerenszki-offenzíva július 1-i veresége összeomlással fenyegette a keleti arcvonalat. Számítani lehetett Oroszország kiválására, annál is inkább, mert a fel-fegyverzett pétervári munkások és katonák a bolsevik párt vezetésével 1917. október 25-én (november 7-én) megdöntötték a burzsoá ideiglenes kormányt és kezükbe vették a hatalmat. A Lenin vezetésével összeült II. szovjet kongresszus bejelenti a háború befejezését. Ezt valamennyi harcoló fél tudomására hozzák.

A kiállítás egyik értékes darabja „Az orosz munkás-, katoná- és paraszt-képviselőtanácsok országos kongresszusának az 1917. október hó 26-án (ó-stílus szerint) tartott összülésén elfogadott békehatározata” egy magyar nyelvű példánya. A fegyverszüneti, majd béketárgyalások 1917. december 3-án kezdődtek Breszt-Litovszkban, s 1918. március 3-án került sor a békekötésre. A tárlóban kiállított tárgyak között találhatjuk — a tárgyalásokról készült fénykép és emlékérem mellett — az egyezmény aláírásánál használt tollak egyikét is.

1918-ban bekövetkezett a központi hatalmak teljes veresége: júniusban az osztrák—magyar csapatokat érik súlyos veszteségek az olasz fronton, szeptemberben Bulgária teszi le a fegyvert a szerb—francia csapatok előtt. Törökország október 30-án kér fegyverszünetet az angoloktól. A Monarchia csapatait a Piavénál újabb vereség éri október 28—29-én. A Hadseregparancsnokság fegyverszünetet kér, a katonák valamennyi fronton leteszik a fegyvert. A Monarchia katonái számára 1918. november 4-én délután 3 órakor véget ért a háború.

A Magyarországon is megindult forradalmi erjedés — a háborús szenvedések, az ország egyre fokozódó nyomorának következtében, mit hűen szemléltetnek a tárlóban elhelyezett plakátok: „Jegyezz hadikölcsönt”,

„Mindent a hadseregnek”, „A cukorfogyasztás korlátozása”, „Fehér kenyér sütésének beszüntetése” — az őszirózsás forradalomban teljesedik ki. Október 31-én megjelennek a falragaszok a pesti utcán: „Magyarország első népkormányja megalakult és átvette az ország ügyeinek vezetését. Legelső és legsürgősebb dolga lesz a béke megkötése... jöjjön az élet újjáteremtő munkája.”

Az antant haderők 1918. augusztus 8-án a Somme mentén áttörnek a német vonalakat. A német hadvezetés a hátszágtól sem remélhet semmit: Berlinben november 9-én kikiáltják a köztársaságot. 1918. november 11-én kerül sor a híressé-hírhedtté vált compiegne-i erdőben a fegyverszünet aláírására.

A kiállítás megdöbbenő számadatakkal zárul: a háború négy éve alatt napi átlag 140 millió dollárt költöttek a hadviselő felek, a háború összköltsége meghaladta a 200 milliárd dollárt.

E negyedik terem utolsó tárlója mutatja be — kommentár nélkül — a művésztagot, a botviselési engedélyt a vakok számára, a háború tetet-lelket megnyomorító borzalmait, embertelenségét, a háború mérlegét. Végül egy színes térkép, mely bemutatja: a háború végeztével az Osztrák—Magyar Monarchia alkotóelemeire hullott szét.

Mint már előljáróban említettük, a kiállítás híven mutatja az első világháború imperialista voltát, a politikai törekvéseket, a háború előzményeit s az azt követő forradalmi megmozdulásokat. Elemzi Szovjet-Oroszország meg-

születésének hatását. Megismertet a haditechnikával, felszereléssel, egyenruhákkal.

Reméljük, nem hat ünneprontásnak néhány kritikai észrevétel. Nagyon dekoratív az Osztrák—Magyar Monarchia kitüntetéseit bemutató tárló, de elhelyezése véleményünk szerint nem szerencsés. Szépségével, ékszer jellegével, csillogásával elvonja a látogató figyelmét a történelmi eseményekről. Célszerű lett volna — az egyenruhákhoz hasonlóan — elkülönítve kiállítani.

A kiállítás harmadik termében rontja az összképet a középre állított két — 1912 és 1915 M — hegyiágyú. Azt akarták érzékeltetni a rendezők, hogy nemcsak a hadseregek létszáma s a hadikiadás nőtt, hanem a fegyver is? A pergine-i osztrák—magyar repülőteret bemutató dioráma mintha nem lenne teljesen készen. A festett háttér és a terepi rész nincs összhangban, hiányzik a géptípusok feltüntetése, a lajstromjelek, a lépték. (A méretarány-feltüntetés egyébként másutt is hiányzik: pl. a Sopwith Camel vadászgépnél és a „harminc és feles” mozsár modelljénél.)

Együttvéve, a Múzeum első világháborús állandó kiállításának újárendezése és ismételt megnyitása jelentős eredmény. Tudva azt, hogy a Múzeum felújító tevékenységének mind az 1848—1849-es szabadságharcot, mind az első világháborút bemutató kiállítás egy-egy állomása, érdeklődéssel várjuk a folytatást.

Rákóczy Rozália